

PUIGPELAT I LA TORRE DE FONTAUBELLA: DOS POBLES, DOS PARLARS

per Anna Gibert i Montalà

Introducció

JUSTIFICACIÓ

Aquest treball de dialectologia catalana és una caracterització de l'idiolecte de dues parlants, cadascuna d'un poble diferent de Catalunya. Els pobles escollits per fer l'estudi han estat Puigpelat i la Torre de Fontaubella. Els he triat a causa dels vincles familiars que m'hi uneixen: la meva família paterna té orígens a Puigpelat, i part de la materna, a la Torre de Fontaubella.

El que pretenc amb aquest estudi és fer, en primer lloc, una contribució al coneixement descriptiu de dos parlars catalans; en segon lloc, una anàlisi científica i detallada d'un document precís de la llengua oral, i en tercer lloc, una aportació a la coneixença del lèxic que ha arribat fins a nosaltres i que avui es troba en perill d'extinció a causa dels accelerats canvis que la societat experimenta.

ESTUDIS LINGÜÍSTICS ANTERIORS

Abans de començar el treball d'investigació pròpiament dit, vaig consultar diverses obres publicades que s'ajustaven, aproximadament, al model de treball que volia dur a terme.

1. Pere Navarro

Pere Navarro és professor del Departament de Filologia Catalana de la Universitat Rovira i Virgili, on imparteix les assignatures de Gramàtica Històrica del Català i Dialectologia Catalana.

Molt interessat per la variació lingüística —especialment la geogràfica—, ha publicat diversos llibres sobre els parlars. El que m'ha servit per tal d'introduir-me en la lingüística ha estat l'*Aproximació geolingüística als Parlars del Priorat*. Amb aquest llibre he pogut situar el parlar de la Torre de Fontaubella en un context més ampli: el del Priorat, comarca que limita el pas entre el català oriental i l'occidental.

Quan li vaig fer saber que tenia intenció de realitzar un treball de recerca sobre dialectologia catalana, Pere Navarro em va atendre personalment, de manera estupenda, i em facilità una sèrie de qüestionaris lingüístics que han estat la base d'aquest treball.

2. Carles Riera

Carles Riera i Fonts és llicenciat en filologia catalana i en farmàcia. Seva és l'obra *Caracterització de l'idiòlecte d'un parlant de Moià*, que m'ha servit de model i exemple per a la realització del meu treball de recerca. Es tracta d'un treball de dialectologia catalana que intenta fer la caracterització de l'idiòlecte d'un parlant de Moià, el senyor Joaquim Viñas i Canet (1901-1986), pagès especialment dotat en l'art del llenguatge.

He intentat, deixant de banda les diferències entre l'estudi del senyor Riera i el meu, que aquest treball de recerca s'adaptés a l'estil de l'obra de Carles Riera.

3. Daniel Recasens

L'obra de Daniel Recasens i Vives *Estudi lingüístic sobre la parla del Camp de Tarragona* és un estudi sobre la fonètica, la morfologia i el lèxic de la parla de Camp de Tarragona segons informants d'edat avançada.

Daniel Recasens analitza la validesa del tarragoní tot establint, d'una banda, els paral·lelismes lingüístics entre tarragoní i català occidental i, de l'altra, aquells trets que fan de la parla del Camp de Tarragona un subdialecte amb entitat pròpia dins el conjunt dialectal català. L'autor s'ocupa també de l'estudi d'alguns processos de canvi lingüístic entre generacions d'informants. Daniel Recasens ha estat investigant als Estats Units aspectes sobre la producció i la percepció de sons del català.

Així com l'estudi de Pere Navarro m'ha servit per posar en un context més ampli el parlar de la Torre de Fontaubella, el de Daniel Recasens m'ha estat molt útil a l'hora de definir el context lingüístic del parlar de Puigpelat.

METODOLOGIA

El mètode emprat per a la recollida de dades ha estat l'indirecte, és a dir, a través de definicions, frases inacabades, mímica, l'assenyalament d'objectes o éssers que es tenien a la vista (físicament o fotogràficament) i la traducció. El qüestionari ha constatat d'unes entrades, que corresponen a diferents nivells lingüístics: vocalisme tònic i àton, consonantisme, morfologia nominal i verbal, i lèxic.

1- Recopilació

Aquest estudi es basa essencialment en la recopilació de la parla de les senyores Maria Salesas i Teresa Serres, mitjançant uns qüestionaris lingüístics facilitats prèviament per Pere Navarro.

1.1. Oral

Per tal de poder estudiar i intentar definir la llengua de les dues persones escollides per realitzar el meu treball de recerca, vaig trobar-me amb elles i hi vaig parlar força estona; així, durant aquest temps, vaig tenir ocasió d'anar anotant les característiques de la seva parla.

Malgrat que les informants veien que jo prenia bona nota de tot el que deien, no sabien amb certesa quin era l'objectiu del meu estudi. Per tant, en cap moment varen intentar corregir o modificar la seva parla, sinó que aquesta els va fluir lliure i espontània dels llavis.

1.2. Recerca bibliogràfica

Abans d'endinsar-me en l'estudi de la recopilació oral que havia dut a terme, vaig llegir amb atenció diversos estudis lingüístics de característiques similars al que jo intentava realitzar.

Un cop començat l'estudi lingüístic, van sorgir certs dubtes i dificultats, que vaig resoldre, o com a mínim ho vaig intentar, consultant obres que tractessin de l'estudi de la llengua catalana.

2. Esquema de treball

L'esquema d'aquest treball, titulat "Puigpelat i la Torre de Fontaubella: dos pobles, dos parlars", segueix el model més habitual dels estudis sobre parlars o dialectes. Es dona molta importància, perquè realment en té, a la part dedicada a la fonètica, classificant els diferents trets lingüístics per fenòmens i fent la distinció entre vocalisme (tònic i àton) i consonantisme. A continuació, hi ha la part de morfologia (nominal i verbal). Després, la part dedicada al lèxic, que consta d'un llarg vocabulari. I, al final del treball, l'estudi comparatiu d'ambdós idiolectes, i de cadascun d'aquests, amb la parla general de la comarca i el poble al qual pertanyen.

Situació

MARC GEOGRÀFIC, HISTÒRIC I SOCIAL DE PUIGPELAT

Per començar, intentaré fer una breu descripció geogràfica de Puigpelat i el seu entorn més pròxim que, segurament, justificarà més tard certes característiques lingüístiques.

1. L'Alt Camp: situació historicogeogràfica i característiques

L'Alt Camp és una comarca situada a l'interior de la plana del Camp de Tarragona. El cap de comarca és Valls. És constituïda per 23 municipis,¹ després de les modificacions del 1990, en què fou segregat Masllorenç (ara del Baix Penedès) i fou agregat els Garidells (abans del Tarragonès):

Aiguamúrcia	el Milà	la Riba
Alcover	Montferri	Rodonyà
Alió	Mont-ral	el Rourell
Bràfim	Nulles	Vallmoll
Cabra del Camp	el Pla de Santa Maria	Valls
Figuerola del Camp	el Pont d'Armentera	Vilabella
els Garidells	Puigpelat	Vila-rodona
la Masó	Querol	

És formada per una plana voltada per un semicercle de muntanyes que protegeix l'Alt Camp de les influències climàtiques de la Depressió Central Catalana i l'encara al clima mediterrani.

Sempre ha estat una comarca eminentment agrícola (20.529 ha conreades). Els conreus principals són la vinya, l'avellaner, l'ametller, l'olivera, l'ordi i el garrofer. La ramaderia és poc important, però es destaquen la porcina i l'aviram. En la indústria sobresurten els sectors del metall, la fusta, el paper, la construcció, el tèxtil, l'adoberia i l'alimentació.

A la muntanya i a les faixes planeres s'hi han localitzat considerables troballes prehistòriques en coves, balmes i a l'aire lliure. La veritable història de l'Alt Camp comença amb la Reconquesta, iniciada amb l'ocupació de la vall de Gaià al segle X. La majoria dels pobles foren proveïts de castells. Les muntanyes de la banda de ponent (Mont-ral, la Riba) pertanyeren al comtat de Prades; la major part de la plana era compresa en la dominicatura de l'arquebisbe de Tarragona, que constituïa a partir del 1330 la comuna del Camp de Tarragona, i les localitats de la riba del Gaià pertanyeren a diverses senyories feudals, amb predomini de la de Santes Creus. El

¹ Els topònims utilitzats són els que apareixen al Diccionari enciclopèdic Proa d'Enciclopèdia Catalana.

territori que forma l'Alt Camp estigué repartit entre les vegueries de Tarragona (a la dreta de Gaià), Vilafranca del Penedès (a l'esquerra d'aquest riu) i Montblanc (el sector septentrional entre Mont-ral i Cabra del Camp); amb el decret de Nova Planta, Tarragona i Vilafranca esdevingueres cap de corregiment, i Montblanc, alcaldia major del corregiment de Tarragona, amb demarcacions idèntiques a les de les antigues vegueries. Valls esdevingué, el 1835, cap d'un partit judicial de la nova província de Tarragona, amb jurisdicció sobre la major part de l'Alt Camp (els municipis de Querol, el Pont d'Armentera, Aiguamúrcia, Montferri, Masllorenç, Mont-ral i el Rourell en quedaren exclosos) i sobre alguns municipis veïns (Vilallonga del Camp i l'Albiol), i el 1936, en la divisió de Catalunya decretada per la Generalitat, capital de l'Alt Camp.

2. Puigpelat

Puigpelat és un municipi de l'Alt Camp situat entre el Gaià i el Francolí i drenat pels barrancs que desguassen en aquest darrer. El terme té 10 km² i l'any 1991 comptava amb 436 habitants —nombre que ha augmentat en els últims anys.

El conreu principal és la vinya. També hi ha ametllers, oliveres i avellaners. Gairebé tota l'aigua prové de mines (l'anomenada mina de l'Arquebisbe, feta a la fi del segle XVIII, proveeix la ciutat de Tarragona). El poble, situat a una altitud de 252 m per sobre del nivell del mar, és prop del barranc de Vallmoll. L'església parroquial de Santa Maria és barroca. El municipi comprèn, a més, el nucli despoblat de Torrelles, diverses urbanitzacions (de creixement constant) i el santuari de l'Hospitalet.

Pel que fa al sector serveis, el poble està força ben proveït: hi ha forn de pa, botiga de queviures i carnisseria, farmàcia, consulta mèdica, cafè, pub, restaurant, Sindicat Agrícola, quiosc i piscina municipal descoberta amb servei de bar.

3. Factors sociològics

Puigpelat és un poble petit, on la majoria de la població és gent gran. La tendència predominant fins ara ha estat la de l'emigració del jovent cap a nuclis urbans més grans, com per exemple podria ser Valls. D'uns anys ençà, però, aquesta tendència ha començat a canviar: cada vegada més gent jove va a viure a les urbanitzacions que s'han anat construint vora el poble, gràcies al fet que la nova construcció hi és força més barata que a la ciutat.

MARC GEOGRÀFIC, HISTÒRIC I SOCIAL DE LA TORRE DE FONTAUBELLA

Per començar, intentaré fer una breu descripció geogràfica de Puigpelat i el seu entorn més pròxim que, segurament, justificarà certes característiques lingüístiques.

1. El Priorat: situació historicogeogràfica i característiques

Les notícies sobre la població ibèrica i romana del Priorat són escasses, així com també les d'època musulmana, en què la comarca formava part del valiat de Siurana. A la segona meitat del segle XII, Ramon Berenguer IV consolida la repoblació cristiana i distribueix el territori entre els cavallers que havien pres part en la conquesta als sarraïns. Al cap de poc temps, la comarca passa a mans de quatre senyories: la baronia d'Entença —que més tard es modificaria i es convertiria en el comtat de Prades—, la baronia de Cabassers —sota la jurisdicció del bisbe de Tortosa—, el priorat de la cartoixa d'Escaladei i la baronia d'Escornalbou —sota la jurisdicció de l'arquebisbe de Tarragona. No ha de sorprendre, doncs, que aquesta comarca estigui, avui en dia, dividida en dues demarcacions eclesiàstiques, les zones occidental i sud pertanyen al bisbat de Tortosa —la Bisbal, Margalef, Cabassers, la Figuera, la Vilella Baixa, el Lloar, el Molar, el Masroig, els Guiamets, Marçà i Capçanes—; els dotze municipis restants s'inclouen en el bisbat de Tarragona.

Geogràficament, el Priorat no forma una realitat homogènia —com tampoc històrica ni eclesiàstica. Tanmateix, la divisió territorial de Catalunya de 1936 va establir-ne la configuració definitiva. El 1990, l'Arbolí s'incorporà al Baix Camp. Actualment, el Priorat està format per 23 municipis (amb 24 pobles habitats):²

Bellmunt del Priorat	Margalef	Gratallops
la Bisbal de Falset	el Masroig	els Guiamets
Cabassers	el Molar	el Lloar
Capçanes	la Morera de Montsant	Marçà
Cornudella de Montsant	Poboleda	Torroja del Priorat
Siurana de Prades	Porrera	Ulldemolins
Falset	Pradell de la Teixeta	la Vilella Alta
la Figuera	la Torre de Fontaubella	la Vilella Baixa

El Priorat ha estat, tradicionalment, agrícola. El conreu de la vinya ja és documentat al segle XIV. La fil·loxera de finals del segle XIX, però, va capgirar el procés històric d'aquest cultiu. Alternen amb la vinya els olivers i els ametllers, com a conreus propis de terres de secà.

L'accidentada geografia del Priorat ha configurat una xarxa viària tortuosa i deficient. Pobles teòricament propers es troben a gran distància per carretera. És el cas de la Figuera i la Vilella Baixa i el cas de Torroja i Poboleda. Aquest aïllament geogràfic ha convertit el Priorat en una comarca marginada.

Un altre factor negatiu per a la zona és la reiterada davallada demogràfica que s'observa des dels anys seixanta, amb l'única excepció de Falset; fet que comporta un augment de l'envelliment de la població.

² Els topònims utilitzats són els que apareixen a la *Gran geografia comarcar de Catalunya*.

La precària implantació industrial i l'abandonament de les tasques agrícoles ha empès la població a emigrar, sobretot la dels pobles del Priorat històric. El nombre d'habitants l'any 1998 era de 9.119 en total.

2. La Torre de Fontaubella

La Torre de Fontaubella és un municipi del Priorat situat a l'extrem sud-est de la comarca i fronterer amb el Baix Camp. Es troba a la capçalera de la riera de Marçà, al peu mateix de la Mola de Colldejou. El terme té 5,05 km² i, com tots els situats al voltant de la serra de l'Argentera, és molt accidentat i d'extensió molt reduïda.

La vila, a 369 metres d'altitud, es troba al nord del territori i a l'esquerra de la riera de Marçà. El barranc de les Castellanes passa pel poble, urbanitzat com a passeig, i ha estat motiu de litigi amb Pradell de la Teixeta des del segle XIX, ja que les cases construïdes a l'altra banda del barranc, que reben el nom de Barri de Pradell, s'havien considerat sempre pertanyents a la Torre (nom popular de la vila), de la qual reben tots els serveis, però eren situades dins del terme de Pradell.

L'agricultura és la principal activitat dels habitants del poble. La major part del terme (més del 80%) és erm, ocupat per bosc, garriga i pasturatges. En la resta de terme es conrea l'avellaner, seguit de la vinya, i també hi ha ametllers i oliveres. L'antiga Cooperativa, que es va fundar l'any 1936 com a Sindicat Agrícola, ha tancat les portes amb la crisi de l'agricultura.

Pel que fa al sector serveis, només hi ha una petita botiga i una cafeteria restaurant.

En els darrers anys una bona part de la població activa s'ha traslladat a treballar a fora, tot i que les terres continuen conreant-se com sempre.

La població autòctona és molt escassa, però en els darrers anys ha anat augmentant i ja supera els 120 habitants. A l'estiu, la fesomia del poble canvia totalment. Totes les cases estan habitades i els carrers s'omplen d'estiuejants.

2.1. Història

Malgrat que es tracta d'una població petita, la història és força antiga, ja que el pas natural de la riera de Marçà ha estat sempre lloc de pas entre el Priorat i el Camp. L'historiador Asens especulà amb la possibilitat de l'existència d'un *castrum* o campament romà al lloc on avui hi ha la Torre.

Originàriament, la població estava situada en un barranc conegut amb el nom de Fontes Aubelles, on encara avui hi resten unes ruïnes conegudes com La Casota, construccions pastorívoles fetes amb pedra seca. Al lloc on avui hi ha el poble existia la Torre de Rafolí, atribuïda al temps dels musulmans, però que podria tenir un origen més antic. Quan es traslladà el poblat antic prop d'aquesta torre es començà a parlar de la Torre de Fontaubella. L'origen del nom prové de *torre* i d'*albella*, forma etimològica que significa 'corrent subterrani'; nom adient, perquè la geologia confirma l'existència d'un riu subterrani sota la localitat.

La Torre de Fontaubella estigué vinculada des de bon principi a la baronia dels monjos agustins d'Escornalbou, fins que l'absorció per la mitra de les rendes de la baronia féu que les de la Torre s'apliquessin al Seminari Conciliar de Tarragona des del segle XVI.

Des del segle XVII participà com a membre de la Comuna del Camp i es reafirmà com a partidari de l'arxiduc Carles, l'any 1710, en una de les darreres reunions comuneres fetes al llarg de la guerra.

El veïnatge fou des de sempre bastant reduït. Un augment important tingué lloc a la segona meitat del segle XIX. El desastre de la fil-loxera féu davallar la població fins a uns límits que actualment es poden considerar de supervivència.

3. Factors sociològics

La Torre de Fontaubella és un poble menut on hi viu molt poca gent. La major part dels residents, que no són gaires durant la totalitat de l'any, són gent gran. La resta de persones que hi viuen, ho fan només en època de vacances o en caps de setmana. Aleshores el poble s'omple de gent i d'ambient, ja que una gran part d'aquests "residents temporals" són gent jove.

Pel que fa al sector serveis, només hi ha un cafè restaurant i una petita botiga de queviures que obre a estones. La resta de necessitats dels habitants la cobreixen una sèrie de furgonetes que ofereixen els serveis a les petites poblacions de la comarca. Cada dia hi va el pa, i un dia a la setmana la fruita i la verdura, el peix i el mercat de la roba. Abans el poble tenia escola, però ja fa temps que l'han tancada. La poca canalla que hi queda va a estudiar a Falset, poble molt proper.

Les informants i el seu idiolecte

MARIA SALESAS FERRAN, PUIGPELAT

La Maria és la meva àvia paterna, a qui jo anomeno *padrina*. L'he escollida com a representant del parlar de Puigpelat, perquè es tracta d'una persona a qui em sento molt unida, i també per la seva riquesa lingüística.

DADES BIOGRÀFIQUES

Maria Salesas i Ferran va néixer a Puigpelat el dia 14 de febrer de l'any 1924. Filla de pares nats també al poble. Va cursar els estudis primaris a l'escola de Puigpelat i va finalitzar l'educació escolar a l'edat de 14 anys. La seva família es dedicava a la pagesia i des de ben menuda ha estat vinculada en les feines del camp.

Es casà a l'edat de 28 anys, força tard per l'època, amb Anselm Gibert i Garriga, natural de Puigpelat. La justificació d'aquest fet és el context de l'època, ja que va viure la Guerra Civil. L'any 1953 va néixer el seu primer fill, el Joan (el meu pare), i pocs anys més tard, l'Anselm. La Maria s'ha dedicat sempre a la pagesia, a portar la casa i pujar els fills. Ja fa més de tres anys que és vídua. Té 2 néts (el Xavier i l'Aleix, que són germans), i 2 netes (l'Ona, germana meva, i jo mateixa).

LA SEVA PARLA

Com ja he esmentat en la introducció d'aquest apartat, la parla de la Maria és molt rica tant en el camp lèxic com en el fonètic. Les característiques de la seva llengua coincideixen, en bona part, amb les de la parla de l'Alt Camp (més concretament amb la de Puigpelat). A mi, igual que a la meua família, sempre m'ha fet molta gràcia la seva manera de parlar. Sempre que diu alguna paraula una mica estranya, se'ns escapa un somriure. Ella creu que ens en mofem, però no és així: la nostra hilaritat és producte, en certa manera, de la nostra ignorància.

1. Fonètica

Començaré la caracterització de la parla de la Maria per la fonètica.

1.1. Vocalisme tònic

1.1.1. Vocal /a/ etimològica (A tònica llatina)

La *a* tònica del llatí vulgar normalment s'ha mantingut en català, excepte en alguns casos que ha passat a /ɛ/ o /e/.

Així mateix passa amb la parla de la Maria. Ordinàriament, manté la pronúncia /a/, com en els mots /á/igua i /j/á/ure, però pronuncia n/é/ixer, ll/é/t; i tr/é/ure.

1.1.2. La distribució /ɛ/- /e/ (Ī Ē tòniques llatines)

Per norma general, la Maria pronuncia /ɛ/ en mots com p/é/ra, b/é/ure, par/é/t, p/é/sol... La única excepció que hi he trobat ha estat en la paraula c/é/lla.

1.1.3. La distribució /ɛ/- /e/ (Ĕ tònica llatina)

En aquest apartat hi trobem tant paraules pronunciades amb *e* oberta, com mots amb *e* tancada. Per exemple, pronuncia p/é/nsa; però t/é/mps.

1.1.4. La distribució /ɔ/ - /o/

En paraules com pl/ɔ/u, b/ɔ/u, /ɔ/u i dij/ɔ/us, que provenen de mots llatins amb *O* breu, pronuncia la *o* oberta.

En les vocals tòniques provinents de les llatines *O* llarga i *U*, la Maria presenta força variacions; així pronuncia p/ɔ/r, t/ó/u, i fl/ús.

1.1.5. Manteniment del diftong /wá/

La Maria manté el diftong /wá/. Així, doncs, tenim q/wá/tre, cinq/wá/nta, g/wá/ita i ig/wá/l.

Podríem considerar que aquest és un tret propi del tarragoní i del català occidental, ja que en moltes zones del català central no es pronuncia.

1.2. Vocalisme àton

1.2.1. Tractament de la *a* i la *e* en posició pretònica i posttònica

És característica essencial la neutralització de *a* i *e* àtones en /ə/. Trobem en la parla de la Maria, per exemple /ə-/scal/ə-/, c/ə-/d/ə-/rner/ə-/, full/ə-/s...

1.2.2. Tractament de la *o* en posició pretònica i posttònica

Per norma general, la Maria pronuncia /u/ la *o* àtona en posició pretònica i posttònica. Així, trobem p/u/tet, t/u/macà, carr/u/, c/u/nill o m/u/lí.

1.2.3. Tractament de la *o* en posició inicial

Un fenomen curiós és el fet que la Maria, igual que molta altra gent de la seva edat i zona lingüística, pronuncia /aw/ les *o* àtones en posició inicial.

Tenim, doncs /aw/lives, /aw/rella, /aw/vella i /aw/lor.

1.2.4. Tractament dels grups /kwa/ i /gwa/

Manté el diftong /wa/ també en síl·laba àtona (abans ja hem destacat aquest fenomen, però situat en síl·laba tònica). Així doncs, pronuncia Pasq/wa/, aig/wa/, lleng/wa/, eg/wa/, Q/wa/resma i q/wa/ranta.

1.2.5. Tractament de la *a* i la *e* en posició pretònica

Per regla general, la Maria elimina les /a/ i les /e/ pretòniques en contacte amb l'alveolar bategant /r/. Així doncs, trobem *escrabat*, *tronja*, *crabassó* i *brenar*; però *caragol*.

1.3. Consonantisme

1.3.1. Manteniment de la labiodental sonora

És una característica a destacar el manteniment de la labiodental sonora (/v/), especialment perquè aquest és un tret lingüístic que ha entrat en regressió en els darrers anys. La Maria, com la major part de gent gran de Puigpelat, diferencia el so /v/ del so /b/.

Així doncs, la Maria “encara /b/eu /b/on /v/i de /v/alls”.

1.3.2. Manteniment de la iodització

Per norma general, la Maria pronuncia /λ/ totes les *ll*. Trobem mots com /λ/op, ga/λ/ina, cava/λ/, fu/λ/a i pa/λ/a. Com a excepció cal destacar la paraula *mallol* ('cep jove') pronunciada ma/y/ol, i no pas ma/λ/ol.

1.3.3. La nasal adventícia

Normalment no trobem la presència de cap nasal adventícia en la parla de la Maria. Així doncs, trobem mots com *llagost* i *magrana* (sense nasal adventícia).

1.3.4. Vocalització de la /l/ en síl·laba travada

La Maria pronuncia /aw/ les /l/ en síl·laba travada. Per exemple, paraules com són /aw/bergínia, /aw/bercoc i p/aw/par, ocupen en lloc dels mots *albergínia*, *albercoc* i *palpar*.

1.3.5. Tractament de /j/ i /ʒ/ en posició inicial i postconsonàntica

Troblem la pronunciació /tʃ/ dels mots *xuclar*, *xocolata*, *panxa* i *carxofa*. En canvi, mots com *jove*, *Joan*, *àngel* i *diumenge*, la Maria els pronuncia /ʒ/.

1.3.6. Tractament de /j/ en posició intervocàlica i final

La Maria tendeix a la pronúncia /j/ de la /j/ en posició intervocàlica i final. Així, trobem mots com ca/j/a, fa/j/a, co/j/ i pe/j/.

1.3.7. Palatalització de /jn/

La nasal /n/ precedida de la semivocal /j/ és palatalitzada per la Maria. Així, mots com *cuina*, *becaina* i *samfaina* els pronuncia cu/jn/, beca/jn/ i samfa/jn/.

2. Morfologia

2.1. Morfologia nominal

2.1.1. L'article definit masculí

Per norma general, la Maria utilitza la forma neutra de l'article definit masculí. Així doncs, la majoria de vegades diu *lu* en lloc d'*el*. De fet, mostra una alternança entre les formes neutres *lu*, *lus* (*lo*, *los*) i les formes reforçades *el*, *els*.

2.1.2. Demostratiu de proximitat femení

La forma de demostratiu femení de proximitat utilitzada per la Maria és *aquesta*.

2.1.3. Pronoms personals forts

Els pronoms personals en funció de subjecte de primera i segona persona del plural mostren certa alternança en la parla de la Maria. Normalment diu *naltrus* i *valtrus*, però en ocasions també hi he apreciat la forma de primera persona del plural *nantrus*.

2.1.4. Pronoms personals febles

Els pronoms personals en funció de complement de primera i segona persona del plural presenten, en la parla de la Maria les formes *ens* i *us*.

2.1.5. Possessius femenins

Els possessius tòncics femenins presenten variacions en la parla de la Maria. Així diu *meua* i *seua*, però *teva*. Encara que aquestes són les formes que més empra, a vegades també diu *meva*, *seva* i *teua*.

2.1.6. Proparoxítors llatins

És un fenomen que trobem present en la parla de la Maria, encara que aquesta no l'aplica a tots els mots. Així, els plurals dels mots *home*, *jove* i *rave*; són *hòmens*, *jóvens* i *ràvens*. Però els de *marge*, *orfe* i *terme*: *marges*, *orfes* i *termes*.

2.2. Morfologia verbal

A causa de la complexitat de la morfologia verbal, tan sols diré que la utilització que fa la Maria de les formes verbals és, a grans trets, igual que la morfologia verbal del Camp de Tarragona.

3. Lèxic

En passar els qüestionaris em vaig fixar especialment en la lexicologia relacionada amb els productes del camp. A continuació he escrit, tal i com els pronuncia, i seguint l'ordre del qüestionari fotogràfic que vaig utilitzar en les entrevistes, els mots amb els quals la Maria va respondre:

<i>pera</i>	<i>pèsols</i>	<i>patata (o pataca)</i>
<i>magrana</i>	<i>raves</i>	<i>fesols</i>
<i>llimona</i>	<i>xurvia</i>	<i>moresc</i>
<i>tronja</i>	<i>ceba</i>	<i>bitxo</i>
<i>sindria</i>	<i>pebrot</i>	<i>aulives</i>
<i>poma</i>	<i>tomaca</i>	<i>faves</i>
<i>préssec</i>	<i>aubergínia</i>	<i>ametlles</i>
<i>aubercoc</i>	<i>carxofa</i>	<i>vellanes</i>
<i>alls</i>	<i>pastanaga</i>	<i>figues</i>

4. Curiositats

A Puigpelat, molts noms de termes conserven encara restes de l'article salat. És a dir, porten incorporat, en addició a l'article actual, l'article salat que duïen originàriament. A continuació n'he anotat alguns, remarcant-hi en negreta la presència de l'article salat:

els espous
els espilars
les esquadres
les esplanes
les esclotes

TERESA SERRES CASTELLVÍ, LA TORRE DE FONTAUBELLA

Encara que la meua àvia materna és de la Torre de Fontaubella, no he pogut fer un estudi de la seva parla, ja que fa molts anys que viu a Valls i, tot i mantenir certs trets característics del parlar de la Torre, vaig pensar que no seria del tot representativa, i que els trets que hi trobaria serien barreja dels dos parlars que coneix.

La iaia, però, em va ajudar a trobar una persona adequada per fer-ne l'estudi del parlar. I així va ser com em vaig trobar conversant amb la senyora Teresa.

DADES BIOGRÀFIQUES

Teresa Serres Castellví va néixer al Molar el 18 d'abril de 1914, on va viure fins a l'edat de 2 anys. El 1916 els seus pares, nats tots dos al Molar, es van traslladar a Duesaigües, localitat del Baix Camp; i el 1919, quan tenia 5 anys, van marxar cap a la Torre, lloc de naixença de l'àvia paterna de la Teresa. Mai no va arribar a anar a escola i, ja des de ben petita, es va dedicar a les tasques domèstiques.

Va contreure matrimoni amb un veí de la Torre de Fontaubella, i es va quedar, definitivament, a viure al poble.

Fa aproximadament un any que s'està en una residència geriàtrica de Móra d'Ebre, perquè, segons diu, no vol suposar una càrrega per als fills ni per als veïns del poble.

LA SEVA PARLA

Les característiques de la seva llengua coincideixen, en bona part, amb les de la parla del Priorat (més concretament amb la de la Torre). Alguns dels trets de la seva llengua, però, només es poden explicar per la procedència dels seus pares, nats tots dos al Molar.

1. Fonètica

Començaré la caracterització de la parla de la Teresa per la fonètica.

1.1. Vocalisme tònic

1.1.1. Vocal /a/ etimològica (A tònica llatina)

La *a* tònica del llatí vulgar normalment s'ha mantingut en català, excepte en alguns casos que ha passat a /ɛ/ o /e/.

Això mateix passa amb la parla de la Teresa. Normalment, manté la pronúncia /a/, com en els mots /áigua i j/á/ure, però pronuncia n/é/ixer, ll/é/t; i tr/é/ure.

1.1.2. La distribució /ɛ/- /e/ (Ī Ē tòniques llatines)

Per norma general, la Teresa pronuncia /ɛ/ (característica més estesa que /e/ en la comarca) en mots com p/é/ra, b/é/ure, par/é/t, p/é/sol... ; amb l'única excepció de la paraula c/é/lla.

1.1.3. La distribució /ɛ/- /e/ (Ě tònica llatina)

En aquest apartat bàsicament hi trobem paraules pronunciades amb e oberta. Per exemple, pronuncia p/é/nsa i m/é/s.

1.1.4. La distribució /ɔ/ - /o/

En paraules com pl/ɔ/u, b/ɔ/u, /ɔ/u i dij/ɔ/us, que provenen de mots llatins amb O breu, pronuncia la o oberta.

En les vocals tòniques provinents de les llatines O llarga i U, la Teresa pronuncia p/ɔ/r, però t/ó/u i f/ó/s.

1.1.5. Manteniment del diftong /wá/

El manteniment del diftong /wá/ és propi de tot el bloc occidental. Així, doncs, la Teresa pronuncia q/wá/tre, cinq/wá/nta, g/wá/ita i ig/wá/l.

1.2. Vocalisme àton

1.2.1. Tractament de la a i la e en posició pretònica i posttònica

En general, la Teresa no neutralitza les a i e neutres, sinó que les pronuncia /a/ i /ɛ/ o /e/, respectivament.

1.2.2. Tractament de la o en posició pretònica i posttònica

Normalment, la Teresa pronuncia /o/ la o àtona en posició pretònica i posttònica. Així, trobem p/o/tet, t/o/màquet, carr/o/, c/o/nill o m/o/lí.

1.2.3. Tractament de la o en posició inicial

Per norma general, la Teresa transforma en /aw/ les o àtones en posició pretònica i posttònica.

Tenim, doncs /aw/lives, /aw/rella, però /o/vella i /o/lor.

1.2.4. Tractament dels grups /kwa/ i /gwa/

Manté el diftong /wa/ també en síl·laba àtona. Així, pronuncia Pasq/wa/, aig/wa/, lleng/wa/, eg/wa/, Q/wa/resma i q/wa/ranta.

1.2.5. Tractament de la a i la e en posició pretònica

Per regla general, la /a/ i la /e/ pretòniques en contacte amb l'alveolar bategant /r/ acostumen a conservar-se al Priorat. Aquest és el cas de *carabassó*, *caragol* i *escarabat*.

1.3. Consonantisme

1.3.1. Manteniment de la labiodental sonora

És una característica a destacar el manteniment de la labiodental sonora (/v/), especialment perquè aquest és un tret lingüístic que ha entrat en regressió en els

darrers anys. La Teresa, com molta gent de la seva generació, diferencia el so /v/ del so /b/.

1.3.2. Manteniment de la iodització

Per norma general, la Teresa pronuncia /λ/ totes les ll. Trobem mots com /λ/op, ga/λ/ina, cava/λ/, fu/λ/a i pa/λ/a. Com a excepció cal destacar la paraula *mallol* ('cep jove') pronunciada ma/y/ol, i no pas ma/λ/ol (de la mateixa manera que la Maria).

1.3.3. La nasal adventícia

Normalment trobem la presència de la nasal adventícia en la parla de la Teresa. Així doncs, trobem mots com *llangost* i *mangrana*.

1.3.4. Vocalització de la ll en síl·laba travada

La Teresa pronuncia /aw/ les l en síl·laba travada. Paraules com, per exemple, són /aw/bergínia, /aw/bercoc i p/aw/ar, ocupen en lloc dels mots *albergínia*, *albercoc* i *palpar*.

1.3.5. Tractament de /j/ i /ʒ/ en posició inicial i postconsonàntica

La prepalatal fricativa sonora /ʒ/, quan apareix en posició inicial i postconsonàntica, és articulada africada per la Teresa, igual com per tot el Priorat: /dʒ/ove, /dʒ/oan, àn/dʒ/el, pen/dʒ/ar.

La prepalatal fricativa sorda /j/, en posició inicial i postconsonàntica, és articulada africada: /tʃ/ic, /tʃ/afar.

1.3.6. Tractament de /j/ en posició intervocàlica i final

La Teresa tendeix a la pronúncia /jʃ/ de la /j/ en posició intervocàlica i final. Així, trobem mots com ca/jʃ/a, fa/jʃ/a, co/jʃ/ i pe/jʃ/.

1.3.7. Palatalització de /jn/

La nasal /n/ precedida de la semivocal /j/ és palatalitzada per la Teresa. Així, mots com *cuina*, *becaina* i *samfaina* els pronuncia cu/jn/, beca/jn/a i samfa/jn/a.

2. Morfologia

2.1. Morfologia nominal

2.1.1. L'article definit masculí

Per norma general, la Teresa utilitza les formes plenes de la llengua antiga *lo*, *los* en lloc d'*el*, *els*. Val a dir que l'ús de l'article *lo*, *los* és encara molt viu a tota la comarca. A gades, però, també utilitza les formes reforçades *el*, *els*.

2.1.2. Demostratiu de proximitat femení

La forma de demostratiu femení de proximitat utilitzada per la Teresa és *aqueta*.

2.1.3. Pronoms personals forts

Els pronoms personals en funció de subjecte de primera i segona persona del plural que utilitza la Teresa són *natros* i *valtros*, però en ocasions també hi he apreciat la forma de primera persona del plural *nantros*.

2.1.4. Pronoms personals febles

Els pronoms personals en funció de complement de primera i segona persona del plural presenten, en la parla de la Teresa, la forma plena *mos* i la reforçada *us*, respectivament.

2.1.5. Possessius femenins

Els possessius tòncics femenins presenten variacions en la parla de la Teresa, que alterna les variants més antigues *meua*, *teua*, *seua*, amb les més modernes *meva*, *teva*, *seva*.

2.1.6. Proparoxítons llatins

La conservació de la nasal /n/ en els plurals dels antics proparoxítons llatins és un fenomen que trobem present en la parla de la Teresa, i característic en tota la comarca. Així, els plurals dels mots *home*, *jove*, *marge*, *orfe*, *terme* i *rave*; són *hòmens*, *jòvens*, *màrgens*, *òrfens*, *térmens* i *ràvens*.

2.2. Morfologia verbal

A causa de la complexitat de la morfologia verbal, em limitaré a dir que la morfologia verbal de la Teresa és molt similar a la de la comarca del Priorat.

3. Lèxic

En passar els qüestionaris em vaig fixar especialment en la lexicologia relacionada amb els productes del camp. A continuació, he escrit, tal i com els pronuncia i seguint l'ordre del qüestionari fotogràfic, els mots amb els quals la Teresa va respondre:

<i>pera</i>	<i>pèsols</i>	<i>trumfa</i>
<i>mangrana</i>	<i>ràvens</i>	<i>fesols</i>
<i>llimona</i>	<i>xurevia</i>	<i>panís</i>
<i>toronja</i>	<i>ceba</i>	<i>bitxo (o coloret)</i>
<i>séndria</i>	<i>prebot</i>	<i>aulives</i>
<i>poma</i>	<i>tomàquet</i>	<i>faves</i>
<i>préssic</i>	<i>aubergínia</i>	<i>ametlles</i>
<i>aubercoc</i>	<i>carxofa</i>	<i>vellanes</i>
<i>alls</i>	<i>pastenaga</i>	<i>figues</i>

Estudi comparatiu

DIFERÈNCIES PRÒPIES DEL PARLAR

Tant la parla de Teresa Serres com la de Maria Salesas s'emmotllen gairebé a la perfecció a les del parlar general de les zones lingüístiques a les quals pertanyen, és a dir, al Priorat i l'Alt Camp, respectivament.

Ambdues parles, però, contenen trets propis i característics que les diferencien de la resta, i que les fan especials. És per això que parlariem, més que de la parla d'una zona geogràfica concreta, de l'estudi de dos idiolectes, de dues maneres individuals i concretes de parlar.

Sí que hi ha, doncs, diferències entre els idiolectes de les informants i els dialectes als quals pertanyen. Aquestes són, precisament, les que fan de la parla de la Teresa i la Maria dues parles úniques al món.

DIFERÈNCIES ENTRE ELS IDIOLECTES

Malgrat les diferències existents entre ambdós idiolectes, que s'expliquen pel fet del lloc de naixença i residència de les informants, també hi ha força analogies.

Aquestes, com seria —per posar un exemple— el manteniment de la labiodental sonora, es podrien justificar tenint en compte la coincidència generacional entre les dues informants i pel fet que, tot i pertànyer a zones dialectals diferents, ambdues habiten en una zona on el parlar tarragoní unifica les variants.

Podríem dir, doncs, que no són tantes les diferències que separen un idiolecte de l'altre, que no hi ha un abisme dialectal.

Bibliografia

Llibres

NAVARRO GÓMEZ, Pere (2000): *Aproximació geolingüística als Parlars del Priorat*. Producció editorial Migdia Serveis Culturals, Carrutxa. Calaceit.

Proa diccionari enciclopèdic (1995): Enciclopèdia Catalana, Barcelona.

RECASENS VIVES, Daniel (1985): *Estudi lingüístic sobre la parla del Camp de Tarragona*. Curial Edicions Catalanes, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Montserrat.

RIERA FONTS, Carles (1993): *Caracterització de l'idiolecte d'un parlant de Mojà*. Editorial Claret. Barcelona.

Fons d'informació

Diccionari ortogràfic i de pronúncia (1995): Enciclopèdia Catalana, Diccionaris Complementaris, Barcelona.

www.itelco.es/tarragona/priorat

Agraïments

A Teresa Jové, per seguir la meva feina i guiar-me en el treball dia a dia.

A Pere Navarro, per haver-me atès amb tanta amabilitat i per facilitar-me el material que ha estat la base d'aquest treball.

A Pep Pallàs, per remenar en la seva biblioteca i deixar-me els llibres que m'han servit de referència durant aquest temps.

I, sobretot, a les persones sense les quals aquest treball no s'hauria pogut realitzar:

A la senyora Teresa Serres Castellví, per respondre totes i cadascuna de les preguntes que li vaig fer i per posar un punt d'humor en l'estudi.

I a tu, padrina, per ser com ets i per parlar tan bé.

Un petó a les dues àvies, impulsores al cent per cent d'aquest treball.